

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІОЕКОЛОГОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті обґрунтовано концептуальні основи формування системи соціоекологоекономічної безпеки об'єктів мікро-, мезо- та макрорівня. Доведено, що змістовне наповнення сутності соціоекологоекономічної безпеки, залежить, з одного боку, від умов, у яких знаходиться певний об'єкт, з другого – від внутрішніх властивостей цього об'єкта, тому доцільно розглядати три дефініції поняття: як внутрішньої здатності об'єкта протистояти загрозам, забезпечуючи реалізацію свої інтересів і цілей розвитку при збереженні існуючих або досягненні бажаних параметрів, без нанесення шкоди іншим об'єктам у коротко- та довгостроковій перспективі; як результат цілеспрямованої діяльності об'єктів різного рівня щодо збереження своєї ідентичності, цілісності, якісних параметрів та здатності до цілеспрямованого розвитку; як стан захищеності об'єктів різного рівня від несприятливого впливу прогнозованих чинників зовнішнього оточення, що визначає її внутрішні можливості та здатність протидіяти деструктивним впливам, та унеможливує його негативну дію на це оточення. Система забезпечення соціоекологоекономічної безпеки трактується як сукупність інституцій, принципів, важелів, методів та інструментів впливу, націлених на оптимізацію відносин у системі «суспільство – природа» щодо забезпечення таких умов функціонування певного об'єкта, за яких зберігаються або поліпшуються його внутрішні якісні та кількісні параметри (характеристики) та не допускається (мінімізується) деструктивний вплив на зовнішнє оточення. Визначені основні складові системи забезпечення соціоекологоекономічної безпеки: суб'єкти, об'єкти, предмет, цілі, основоположні принципи та критерії функціонування.

Ключові слова: соціоекологоекономічна безпека, система забезпечення соціоекологоекономічної безпеки, синтетичний підхід.

Л. Н. Черчик

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ СОЦИОЭКОЛОГОЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье обоснованы концептуальные основы формирования системы социоекологоекономической безопасности объектов микро-, мезо- и макроуровня. Доказано, что содержание социоекологоекономической безопасности, зависит, с одной стороны, от условий, в которых находится определенный объект, а с другой – от внутренних свойств этого объекта, поэтому целесообразно рассматривать три дефиниции понятия: как внутренней способности объекта противостоять угрозам, обеспечивая реализацию своих интересов и целей развития при сохранении или достижении желаемых параметров, без нанесения вреда другим объектам в кратко- и долгосрочной перспективе; как результат целенаправленной деятельности объектов различного уровня по сохранению своей идентичности, целостности, качественных параметров и способности к целенаправленному развитию; как состояние защищенности объектов различного уровня от неблагоприятного воздействия прогнозируемых факторов внешнего окружения, что определяет ее внутренние возможности и способность противодействовать деструктивным воздействиям, и делает невозможным его негативное воздействие на это окружение. Система обеспечения социоекологоекономической безопасности трактуется как совокупность институтов, принципов, рычагов, методов и инструментов воздействия, нацеленных на оптимизацию отношений в системе «общество – природа» по обеспечению таких условий функционирования определенного объекта, при которых сохраняются или улучшаются его внутренние качественные и количественные параметры (характеристики) и не допускается (минимизируется) деструктивное влияние на внешнее окружение. Определены основные составляющие системы обеспечения социоекологоекономической безопасности: субъекты, объекты, предмет, цели, основные принципы и критерии функционирования.

Ключевые слова: социоекологоекономическая безопасность, система обеспечения социоекологоекономической безопасности, синтетический подход.

L. Cherchuk

CONCEPTUAL BASES OF FORMING THE SYSTEM OF SOCIAL-ECOLOGICAL-ECONOMICAL SAFETY

The article finds the conceptual bases of forming the system of social-ecological-economical safety of micro-, meso- and macro level. It is proved that the maintenance of social-ecological-economical safety, depends, on the one hand, on conditions in which there is a certain object, and with another – on internal properties of this object therefore it is expedient to consider three definitions of concept: as internal ability of object to resist to threats, providing realization of the interests and development at preservation or achievement of desirable parameters, without harming other objects in the

short and long term; as a result of purposeful activity of objects of various level on preservation of the identity, integrity, qualitative parameters and ability to purposeful development; as the condition of security of objects of various level from an adverse effect of the predicted factors of an external environment that defines its internal opportunities and ability to counteract destructive influences, and makes impossible its negative impact on this environment. The system of ensuring social-ecological-economical safety is treated as set of the institutes, the principles, levers, methods and instruments of influence, aimed at optimization of the relations in system «society – the nature» and providing such operating conditions of a certain object, under which it's internal qualitative and quantitative parameters (characteristics) remain or improve for minimising destructive influence on an external environment. The main components of ensuring of social-ecological-economical safety are defined: subjects, objects, subject, purposes, basic principles and criteria of functioning.

Keywords: social-ecological-economical safety, system of ensuring of social-ecological-economical safety, synthetic approach.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах існуючі викладки економічної теорії не можуть повною мірою слугувати теоретичним підґрунтям для розвитку суспільства, оскільки побудовані з відверто антропоцентричних, споживацьких поглядів і постулату про необхідність задоволення зростаючих потреб людства, економічного зростання та макроекономічної рівноваги, що стало причиною антагонізмів у системі «суспільство – природа». Дедалі очевиднішою стає необхідність акумуляції інтелектуальних зусиль людства для формування нової парадигми його існування в умовах неантагоністичного саморозвитку та співіснування з оточуючим світом і підпорядкування економічних інтересів інтересам екологічної доцільності.

У зв'язку з цим останні десятиліття ознаменувались інтенсивним розвитком нових наукових напрямів, таких як екологічна економіка, екологія, економіка природо-користування, економіка сталого розвитку, «зелена» економіка, які формують сучасне уявлення про принципи, форми та напрями розвитку підприємств, економічних сфер діяльності, окремих територій, суспільства загалом з метою забезпечення глобальної екологічної безпеки.

Для України проблема забезпечення безпеки стає особливо актуальною, оскільки перед країною постали загрози не лише техногенного, економічного характеру, а й свободи, національної незалежності та єдності. Це обумовлює необхідність формування цілісної системи забезпечення соціоекологоекономічної безпеки об'єктів різного рівня – індивіда, груп людей (населення), підприємств, територіальних систем, у тому числі регіонів, країни загалом.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Поняття соціоекологоекономічної безпеки на різних рівнях мало досліджене і чіткого наукового трактування не має. Більшість праць присвячено окремо економічній, екологічній, соціальній безпеці. Зокрема, О. Власюк, А. Мокій дослідили процеси інституціонально-структурних трансформацій у перехідних економіках, визначили вплив структурних реформ на їх зростання та безпеку, запропонували концептуальні засади моделювання структурних зрушень, обґрунтували необхідність розробки стратегії та програмних заходів інституціонально-структурної модернізації макроекономічної системи при безумовному дотриманні критеріїв економічної безпеки держави на різних рівнях системної ієрархії та у різних сферах і секторах суспільно-економічної діяльності з урахуванням зовнішніх і внутрішніх передумов та чинників [1]. У монографії за редакцією Г. Козаченка розроблено теоретичні основи економічної безпеки, досліджено її генезу, сформовано методологічний базис та архітекtonіку, проаналізовано дефініції економічної безпеки, показано ієрархію видів безпеки та продемонстровано витоки та зв'язки економічної безпеки з багатьма науково-практичними галузями та теоріями [2].

В. Мунтіян, О. Прокопенко, М. Петрушенко розробили наукові засади формування стратегії підвищення рівня економічної безпеки територіально-виробничих систем, методи та моделі дослідження проблем економічної безпеки держави [3]. Найбільше досліджень стосується економічної безпеки підприємств, зокрема розроблено теоретико-методичні засади фінансово-економічної безпеки підприємств та підходи до формування її системи, здійснено оцінювання передумов та сучасного стану фінансово-економічної безпеки підприємств України, обґрунтовано стратегічні пріоритети та механізми зміцнення фінансово-економічної безпеки підприємств [4].

Екологічну безпеку найчастіше розглядають як складову національної, дослідження

стосуються окремих сфер діяльності (природокористування, окремих технологій, підприємств, напрямів економічної діяльності, регіонів). Зокрема, визначено сучасні тенденції та характер загроз екологічній і природно-техногенній безпеці у природному, техногенному та соціальному середовищах, оцінено рівні безпеки основних об'єктів захисту регіонів держави, розглянуто методологію оцінки економічного ризику природних і техногенних катастроф на регіональному рівні, оцінено ризик життя та здоров'ю людини, ризик матеріальних збитків від надзвичайних ситуацій різного походження [5].

Науковцями ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» розроблено наукові основи дослідження, проведено комплексний аналіз і оцінку, обґрунтовано стратегічні напрями забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки України та її регіонів у форматі євроінтеграційних процесів; визначено пріоритети та розроблено фінансово-економічні механізми забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні [6].

Трансформацію системи соціальної безпеки України у регіональному вимірі дослідила О. Іляш. Розкрито суть системи соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії, конкретизовано місце соціальної безпеки в системі національної безпеки [7]. В. Куценко, В. Удовиченко обґрунтували парадигму соціальної безпеки в контексті сталого розвитку. Розкрито сутність соціальної безпеки, закономірності, принципи та чинники її формування, структуру, особливості гарантування [8].

У монографії [9] відображено теоретико-методичні аспекти соціоекологоекономічної безпеки: уточнено понятійний апарат, розроблено методичні підходи до оцінки її рівня та напрями забезпечення, проте дослідження висвітлює лише проблематику забезпечення безпеки відносно відтворення населення.

Аналіз літературних джерел довів, що, не дивлячись на значні результати наукових досліджень у вище вказаних працях, не знайшли належного відображення питання формування системи соціоекологоекономічної безпеки об'єктів мікро-, мезо- та макрорівня.

Мета і завдання статті. Метою статті є обґрунтування концептуальних основ формування системи соціоекологоекономічної безпеки об'єктів мікро-, мезо- та макрорівня. Основними завданнями дослідження є: визначення сутності соціоекологоекономічної безпеки, системи забезпечення соціоекологоекономічної безпеки, її складових.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У процесі дослідження виявлено, що глобальні проблеми, такі як вичерпання ресурсів, обмеженість асиміляційного потенціалу, погіршення якості довкілля, здоров'я людей, можна вирішити тільки з позиції глобальної ж безпеки, яка враховуватиме економічну, соціальну та екологічну складові. Це свідчить про необхідність реалізації підходів і принципів забезпечення цілісності об'єкту дослідження, яким є соціоекологоекономічна безпека та система її забезпечення, оскільки нехтування однією зі складових призводить до незворотних негативних наслідків у розвитку всіх підсистем. Тому у дослідженні використано новий синтетичний підхід як сукупність таких наукових підходів: системно-структурного, процесного, інституційного, ієрархічного та функціонального.

Синтетичний підхід, по-перше, дозволяє розглядати проблеми в комплексі на кожному ієрархічному рівні (мікро-, мезо-, макро-), по-друге, визначити ризики екодеструкцій, здійснити прогнози змін природного середовища під впливом економічної діяльності, по-третє, оцінити можливості економічного розвитку та забезпечення прийнятної якості умов життєдіяльності людей, людського розвитку при природно-ресурсних та екологічних обмеженнях.

В основу концепції формування системи соціоекологоекономічної безпеки об'єктів різного рівня закладено такі базові положення.

1. Економічна система є складовою соціальної, її забезпечувальною підсистемою, тому економічна діяльність повинна бути націлена на продукування суспільно корисних товарів і послуг, забезпечення матеріального достатку, добробуту, комфорту та захищеності людей, що можливе не лише при високому рівні економічної, а й соціальної та екологічної безпеки.

2. Соціальна система формується та розвивається в межах природної. Їх взаємодія деформує природну систему та створює певну екосистему, якісний стан якої динамічний і значною мірою визначається економічною діяльністю людей, тобто існує тісний взаємозв'язок та взаємозалежність кожної з них, що обумовлює необхідність збереження екосистем, недопущення їх деградації, а отже, екологічної безпеки.

3. Екологічна система є середовищем життєдіяльності населення, значною мірою визначає якість життя, а також є середовищем економічної діяльності, в якому черпаються природні ресурси, використовується просторовий та асиміляційний потенціал, які є обмеженими, а тому потребують ефективного використання, що вимагає пошуку інноваційних техніко-технологічних та управлінських рішень для забезпечення високого рівня техногенної, як складової економічної, безпеки.

Ідея цих викладок – підкреслити єдність соціальних, економічних та екологічних процесів на будь-якому рівні, а отже необхідність формування єдиної системи соціоекологоекономічної безпеки об'єктів мікро-, мезо- та макrorівня.

Як зазначалось, сутність безпеки визначається по-різному, зокрема, як складне суспільне явище, що може виступати потребою, відчуттям, цінністю, результатом цілеспрямованої діяльності; соціальною функцією, призначеною не лише для забезпечення нормального функціонування та існування соціальної системи, а й для захисту її розвитку від можливих загроз; здатністю системи запобігати шкоді життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави; стан захищеності останніх; властивість розвиненої системи заходів щодо забезпечення безпеки. Водночас, безпека – одна з категорій діалектики, що виділяє дві взаємопов'язані функції суспільного буття – функцію існування і розвитку та функцію самозбереження і безпеки людей. Функція розвитку – це дії, пов'язані з реалізацією інтересів, спрямованих на закономірну зміну конкретних матеріальних об'єктів, що ведуть до виникнення якісно нових станів або принципово нових об'єктів, у тому числі – нових цілісних систем. Функція безпеки – це конкретні дії, які необхідно зробити, щоб захистити функцію розвитку системи від внутрішніх і зовнішніх, потенційних і реальних загроз [9].

Забезпечення безпеки об'єкта будь-якого рівня (особи, суспільства, суб'єкта господарювання, регіону, держави) передбачає наявність суспільних інститутів, норм і відносин, які дають можливість реалізувати права і свободи всіх соціальних груп і протистояти деструктивним діям. Зокрема, безпека держави досягається наявністю ефективного механізму управління суспільством, координації діяльності соціальних груп і політичних сил, а також дійових інститутів їх захисту.

Проведений аналіз дав можливість виділити такі ознаки:

- економічної безпеки – захищеність економічних інтересів від можливих загроз; стійкість та стабільність, яка реалізується через забезпечення гідного рівня життя; можливість розвитку, що дозволяє швидко адаптуватись до внутрішніх та зовнішніх загроз;

- соціальної безпеки – залежність від особистих потреб, інтересів та бажань; спрямованість на уникнення, попередження, зниження загроз та ризиків соціальній складовій суспільного життя; направленість на ефективне функціонування, відтворення та розвиток соціальної системи; націленість на отримання відповідних результатів, включаючи комфортність існування у соціумі у всіх її аспектах;

- екологічної безпеки – надійність, стійкість; захищеність інтересів від загроз, що викликані природними та антропогенними чинниками; забезпечення відтворення природного ресурсного потенціалу; гарантія мінімального антропогенного впливу; збереження здоров'я та забезпечення безпечної життєдіяльності у НПС [9].

З огляду на це, вважаємо за доцільне уточнити сутність соціоекологоекономічної безпеки, системи забезпечення соціоекологоекономічної безпеки, процесу забезпечення соціоекологоекономічної безпеки об'єктів різного рівня.

Найперше зауважимо, що змістовне наповнення сутності соціоекологоекономічної безпеки, на нашу думку, залежить, з одного боку, від умов, у яких знаходиться певний об'єкт, з

другого – від внутрішніх властивостей цього об'єкта. Тому доцільно розглядати три дефініції поняття.

Умова I. Внутрішні властивості об'єкта забезпечують недопущення ситуації, коли він потребує захисту. Об'єкту характерні високий рівень стійкості, надійності, рівноважності, емергентності, адаптивності, гнучкості. У цьому випадку соціоекологоекономічна безпека – це внутрішня здатність об'єкта протистояти загрозам, забезпечуючи реалізацію своїх інтересів і цілей розвитку при збереженні існуючих або досягненні бажаних параметрів, без нанесення шкоди іншим об'єктам у коротко- та довгостроковій перспективі.

Умова II. Рівень загроз зростає, змінюється їх характер, ситуація нестабільна. Внутрішні можливості об'єкта протидіяти зовнішнім загрозам за наявного рівня організації обмежені, стан розбалансований, є ризики втрати цілісності, якісних характеристик. Існує потреба у прийнятті нових рішень, виробленні стратегій, акумуляції зусиль для їх реалізації. У цьому випадку соціоекологоекономічна безпека – це результат цілеспрямованої діяльності об'єктів різного рівня щодо збереження своєї ідентичності, цілісності, якісних параметрів та здатності до цілеспрямованого розвитку.

Умова III. Внутрішні властивості об'єкта регульовані, забезпечують недопущення прогнозованих загроз. Об'єкту характерні синергія, системність, превентивний характер заходів, націлених на усунення, запобігання, послаблення загроз. У цьому випадку соціоекологоекономічна безпека – це стан захищеності об'єктів різного рівня від несприятливого впливу прогнозованих чинників зовнішнього оточення, що визначає її внутрішні можливості та здатність протидіяти деструктивним впливам, та унеможливлення негативної дії з його боку на це оточення.

Складові соціоекологоекономічної безпеки:

- екологічна – безпека умов існування та відсутність екологічного ризику як гарантія захисту екологічних потреб населення та відсутності небезпек пов'язаних зі станом навколишнього природного середовища;

- соціальна – безпека працевлаштування, яка визначатиме гарантованість зайнятості людини; безпека харчування як можливість купувати та споживати якісну, безпечну їжу; житлова безпека, можливість поліпшення своїх житлових умов; безпека здоров'я, освіти, культури, відпочинку;

- економічна – продовольча безпека, як ефективної економічної діяльності АПК; фінансова безпека як гарантія збереження та покращення матеріального стану об'єктів мікро-, мезо- та макрорівня.

Система забезпечення соціоекологоекономічної безпеки (СЗСЕЕБ) – це сукупність інституцій, принципів, важелів, методів та інструментів впливу, націлених на оптимізацію відносин у системі «суспільство – природа» щодо забезпечення таких умов функціонування певного об'єкта, за яких зберігаються або поліпшуються його внутрішні якісні та кількісні параметри (характеристики) та не допускається (мінімізується) деструктивний вплив на зовнішнє оточення.

Система забезпечення соціоекологоекономічної безпеки є відкритою, динамічною, взаємодія суб'єктів та об'єктів якої забезпечує стан рівноваги, урахування інтересів розвитку кожної зі складових, має суб'єкт, об'єкт, предмет, цілі та основоположні принципи та критерії функціонування.

На нашу думку, формування та функціонування СЗСЕЕБ має здійснюватись на основі таких принципів: єдності та оптимального співвідношення в системі «суспільство – природа»; екологічної орієнтованості економічної діяльності, збалансованого розвитку екосистем; комплексності використання природного потенціалу територій з урахуванням їх здатності до самовідновлення; пріоритету суспільних інтересів над приватними; рівноважності або пропорційності розвитку суспільних систем; превентивності як запобігання, недопущення деградації екосистем, деструктивних змін у суспільстві, стагнаційних явищ в економіці.

Об'єктом системи забезпечення соціоекологоекономічної безпеки є явища, процеси, окремі елементи або просторово визначені екологічні системи, які потребують регулювання. Оскільки вони перебувають у постійному розвитку, які під дією об'єктивних і суб'єктивних чинників змінюються, то може змінюватись і бажаний стан цих елементів.

Суб'єктами СЗСЕЕБ є органи державного, регіонального управління, місцевого самоврядування, громадські організації, керівництво підприємств, діяльність яких має свій зміст та сферу застосування.

Предметом СЗСЕЕБ є оптимізація суспільних відносин та відносин в системі «суспільство – природа» щодо забезпечення безпеки їх функціонування та розвитку.

Основними загальними цілями (цілі першого порядку) функціонування системи забезпечення соціоекологоекономічної безпеки є забезпечення безпеки всіх сфер життєдіяльності; створення передумов для переходу до сталого розвитку, насамперед на екологічно деградованих та густонаселених територіях. Вони конкретизуються у цілях другого порядку:

- для екологічної складової – збереження цілісності, функціонування в межах самовідтворення, охорони елементів довкілля, складних екосистем, їх збереження, відтворення порушених екосистем, збереження та розширення біологічного та ландшафтного різноманіття; ;

- для соціальної складової – задоволення суспільних потреб, забезпечення зайнятості, відновлення та збереження здоров'я, розвиток культури особистості, її самовираження, самозбереження, самодостатності, самоствердження на рівні індивіда, а також патріотизму, національної гордості та відповідальності, національного розвитку та формування позитивного іміджу країни на рівні соціуму;

- для економічної складової – нарощування та стабілізація доходів, функціонування на прийнятному рівні прибутковості, у межах екологічно припустимих режимів використання природних ресурсів, що не допускає їх деградації і дає можливість довготривалого збереження корисних властивостей і запасів на майбутнє, економічної ефективності та відповідальності за нерациональне природокористування.

Як зазначалось, СЗСЕЕБ розглядається як сукупність інституцій та інструментів спрямованої дії, під впливом яких забезпечується безпека певних об'єктів. Саме у результаті цілеспрямованих зусиль створюється можливість системного регулюючого впливу, що дає бажаний ефект. Альтернативні варіанти підходів, важелів, методів, інструментів впливу представлені у комплексному регуляторному механізмі, розробленому автором [10]. Складовими цього механізму правові, організаційні, фінансові інструменти, формальні та неформальні інституційні обмеження, які б мотивували узгодження довгострокових та короткострокових цілей функціонування об'єктів різних рівнів на основі нових цінностей: пріоритету екологічної безпеки, збереження фізичного та психічного здоров'я окремої людини та населення країни загалом; охорони природних ресурсів, їх відтворення та збереження для майбутніх поколінь. Дія мотиваційного механізму повинна не просто стимулювати до вибору ресурсозберігаючих технологій, бережливого ставлення до природних ресурсів, а унеможливити антиекологічний і антисоціальний вибір.

На нашу думку, для забезпечення соціоекологоекономічної безпеки доцільне поєднання дискреційного та недискреційний механізмів. Дискреційний тип передбачає використання заходів, які застосовуються відповідно до ситуації, оскільки без здійснення цих заходів вона поліпшитися не може. Недискреційний тип базується на використанні вмонтованих стабілізаторів, які автоматично регулюють ситуацію: податки, соціальні державні виплати, субсидії тощо. Дія комплексного регуляторного механізму будується на використанні важелів впливу протилежної дії – санкцій та стимулів. При цьому акцент робиться саме на використанні стимулів, оскільки саме вони можуть забезпечити мотивацію до зміни бізнесової стратегії, переходу на ресурсозбереження, соціально-етичний маркетинг тощо. При цьому застосовуються такі напрями регулювання:

- нормативно-правове (законодавчі обмеження та стимули, міжнародні екологічні стандарти, норми, нормативи, ліміти, квоти);

- адміністративне (функціонування на основі сучасних регламентів системного екологічного управління: дозволи, ліцензування, сертифікація, санкції, експертиза проектів, моніторинг, аудит);

- організаційне (формування та розвиток корпоративних систем екологічного управління упровадження інтегрованої системи менеджменту якості довкілля на макро-, мезо-, макрорівні; застосування стратегічного підходу як основи розвитку; організаційна реструктуризація системи управління НПС; впровадження інноваційних форм підприємництва, добровільні природоохоронні угоди між органами екологічного контролю та підприємствами, між підприємствами товаровиробниками, формування громадських об'єднань);

- фінансово-економічне (природноресурсні платежі та збори за забруднення довкілля, купівля-продаж прав на забруднення природного середовища, інтервенція з метою корекції цін і підтримки виробників, кредити, субсидії, прискорена амортизація, екологічні фонди, екологічні банки, екологічне страхування) [10, с. 145-159].

Оскільки ми акцентуємо увагу на третій дефініції соціоекологічної безпеки, то, як загальний критерій оцінки ефективності функціонування системи забезпечення соціоекологічної безпеки пропонуємо використати соціоекологічний оптимум, що характеризує такий стан об'єктів, при якому забезпечуються суспільно корисні потреби споживачів, прийнятний рівень дохідності підприємств у межах екологічно обґрунтованої діяльності, що не допускає екодеструкції і дає можливість довготривалого збереження якості навколишнього середовища на майбутнє. Частковими критеріями для визначення рівня безпеки можуть бути показники людського розвитку, людського капіталу, якості життя, якості довкілля, матеріального достатку, соціального добробуту, вільного доступу до суспільних ресурсів, стан здоров'я сучасних і наступних поколінь населення країни; безпека життєдіяльності.

Процес забезпечення соціоекологічної безпеки є сукупністю взаємопов'язаних та взаємозалежних складових, до яких відносяться: виявлення та вивчення чинників впливу на стан безпеки; їх оцінка; обґрунтування методів усунення; регулювання виробничих, соціальних процесів для зниження загроз, управління економічними, соціальними, екологічними ризиками. Такий підхід має прикладне значення як виду діяльності, пов'язаної зі створенням економічних, організаційних, правових умов для забезпечення ефективного використання природних, людських, техногенних ресурсів для безпечного розвитку об'єктів мікро-, мезо- та макрорівня.

Висновки. Тематика дослідження відповідає таким стратегічним документам як резолюція «Про історичну відповідальність держав за збереження природи Землі для нинішніх та майбутніх поколінь», доповідь «Наше спільне майбутнє», «Порядок денний на XXI сторіччя», «Глобальний зелений новий курс», новим програмним документам розвитку національної економіки, її інноваційної системи, охорони довкілля, природокористування, забезпечення економічної та екологічної безпеки, ЗУ «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», в яких визначені орієнтири екологічно безпечного, гармонійного з природою розвитку. Результати дослідження передбачають розвиток цих стратегем на основі синтетичного підходу, охоплюючи три основні аспекти (економічний, екологічний, соціальний) та рівні (особа, населення, підприємство, окрема територіальна система, регіон, країна) безпеки.

Доведено, що розвиток різних об'єктів потрібно розглядати як функціонування складної соціоекологічної системи, основою якої є оптимізація взаємозв'язків економічних, соціальних, технологічних і природних процесів в єдиному середовищі. Це вимагає переорієнтації економічного мислення, створення принципово нових механізмів розвитку суспільства, спрямованих не лише на створення матеріальних благ, а й забезпечення людського розвитку, збереження, охорону, відтворення природних ресурсів та умов.

Водночас, отримані результати мають слугувати основою для обґрунтування та прийняття управлінських рішень керівниками підприємств, органами місцевого самоврядування та держави щодо безпечного розвитку особистості, населення, економіки, екосистем різного рівня.

Література

1. Економічна безпека держави (економічна, соціальна, релігійно-духовна) : монографія / За ред. д.е.н., проф., члена-кор. НАНУ О. С. Власюка, д.е.н., проф. А. І. Мокія. – Львів : Апріорі, 2013. – 836 с.
2. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / [монографія в 3 т. Т. 1] / [Г. В. Козаченко, О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов та ін.]; за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ : Елтон-2, 2010. – 282 с.
3. Економічна безпека держави: стратегія, енергетика, інформаційні технології : монографія / [В. І. Мунтіян, О. В. Прокопенко, М. М. Петрушенко та ін.]. – К. : Видавництво ООО «Юрка Любченка», 2014. – 468 с.
4. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.
5. Іванюта С. П. Екологічна та природно-техногенна безпека України: регіональний вимір загроз і ризиків : монографія / С. П. Іванюта, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2012. – 308 с.
6. Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі : монографія / М. А. Хвесик, А. В. Степаненко, Г. О. Обиход та ін. – К. : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014 р. – 340 с.
7. Ляш О. І. Трансформація системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія / О. І. Ляш – Л. : ПАІС, 2012. – 592 с.
8. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2010. – 652 с.
9. Соціоекологічно-економічна безпека та її вплив на відтворення населення: Монографія / Н. В. Коленда, Л. М. Черчик, О. Ю. Гаврилюк. – Луцьк: Терен, 2013. – 264 с.
10. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : монографія / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 352 с.